

Adósságtörlesztés kétszáz év múltával

Szabó Miklós—Tonk Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban. 1521—1700.*
Közreadja a József Attila Tudományegyetem. Szeged 1992. 394 lap.

1791-ben, amikor Aranka György közrebocsátotta „újabb elmélkedését” az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság „felállításáról és annak módjáról”, a teendőket pontokba szedve, a „Hazánk esmeretéről” szóló IV. szakasz h. pontjában a társaság kötelességévé kívánta tenni annak rendszeres nyilvántartását, „hogy hány ifjú ment idegen földre tanulás kedvéért, kik azok, mi céllal mentek; nevezetesen kik jöttek haza, és micsoda új mesterségeket vagy hasznot hoztak haza”.

Aranka György kívánsága legalábbis az 1700-as évvel bezárólag, im, teljesült. A Keserű Bálint szerkesztette *Fontes Rerum Scholasticarum* című sorozat első három kiadványát (I. *A Thurzó család és a wittenbergi egyetem*; II. *Lőcsei stipendiások és literátusok*; III. *Teleki Pál külföldi tanulmányútja*) követő negyedik kötet vállalkozott a jelzett feladatra. A könyv igazi, jó értelemben vett kollektív munka eredménye anélkül, hogy ezzel a megállapítással egy jöttányit is csorbítani akarnók a címlapon szereplő Szabó Miklós és Tonk Sándor érdemeit. Ti. a kötet a József Attila Tudományegyetem Régi Magyar Tanszékén és a Román Tudományos Akadémia marosvásárhelyi Társadalomtudományi Intézetében készült, szerkesztette Font Zsuzsa, a mutatók összeállításában közreműködött Bakonyi Géza, Vadai István és Varga András, de az előszót jegyző Keserű Bálint még tíz olyan személy nevét sorolja fel, aki több-kevesebb segítséget nyújtott a szerzőknek.

A rokonszenves *captatio benevolentiae* az olvasót felvilágosítja az anyag időbeli és térbeli határait kijelölő szempontokról. Azért 1521 a kezdő év, mert Tonk Sándor *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban* (Buk. 1979) című művének záróéve 1520. Az 1700-as határ mellett szólnak az önálló erdélyi fejedelemség megszűnéséből adódó, a szellemi életre — s így a peregrinációra is — kiható változások. Ami a térbeliséget illeti, a kutatások a mai szóhasználat Erdélyére vonatkoznak, tehát ideértve a Partiumot, Máramarost, Bihart, az egykori Zaránd vármegyét. Ugyanakkor helyet kaptak olyan személyek is, akik nem Erdélyben születtek, de munkásságuk

ide kapcsolódik (pl. Méliusz Juhász Péter). Bővült a névsor továbbá azokkal, akik külföldön nem egyetemi tanulmányok céljával fordultak meg, de itthon előkelő helyet vívtak ki maguknak szellemi teljesítményeikkel (pl. Misztótfalusi Kis Miklós).

A szerzők a diákok nevét a keresztnév betűrendes sorrendjében közlik, és ez érthető, hisz a tárgyalt korban a családnév kiforratlan volt; mint Tonk Sándor írja, „ugyanaz a személy családnév gyanánt egyaránt használhatta a születési, származási helyére utaló, az atyja foglalkozásából eredő előnevet” (Bevezetés X.). Talán nem árt itt megemlíteni — mert ez is egy művelődéstörténeti adalék —, hogy a személynevek között melyek a leggyakoribbak: Johannes (509), Georgius (258), Michael (215), Stephanus (186), Andreas (177), Martinus (139), Petrus (138) és Paulus (120) — a következők már százon alul vannak. Feltűnő, hogy az Erdélyben igen erős Szent László-kultusz ellenére a névsorban csupán 10 Ladislaust találunk (vö: Demény István Pál; *A Szent László-legenda és Molnár Anna balladája*. Kolozsvár 1992. Erdélyi Tudományos Füzetek 212).

Következnek a tanulmányokat érintő információk: az egyetemi beiratkozás éve, a város neve, az egyetemi pályafutásra vonatkozó közlések (disputák, disszertációk); ezután jönnek az itthoni tevékenységet felmérő adatok, tehát az, hogy a szerzett ismereteket az egykori diákok hol és miképpen (papként, tanárként, politikusként stb.) kamatoztatták. Ez volt talán a legnehezebb munkaszakasz, hiszen a könyvtárak nem nyújtottak elegendő támpontot az ilyenszerű ismeretek feltárásához, viszont az anyag nagysága eleve kizárta a levéltári kutatásokat. Azt is természetesnek találjuk, hogy a régi erdélyi kultúra élvonalához tartozó személyek munkásságának részletes bemutatása helyett a szerzők a szakbibliográfiára utalnak.

A 2854 személyt felölelő, csaknem 300 lap terjedelmű diáknévsort (4—286.) követi az irodalomjegyzék (287—304.), a rövidítések (305.), a személynévmutató (307—347.), az időrendi mutató

(349—355.), az egyetemi és iskolai központok felsorolása (357—374.), a származási helyek mutatója (375—388.), majd a kötet román, illetve német nyelvű kivonattal zárul (389—392.).

A csaknem hetven egyetemi és iskolai központ közül a leglátogatottabb Wittenberg volt, de alig marad el mögötte Bécs, Oderafrankfurt, Franeker, Heidelberg, Königsberg, Leiden, Lipcse, Pádua, Strassburg, Torun. A német városok iránti nagyobb érdeklődés nyilván összefügg a diákok származási helyével: legnagyobb számban az erdélyi szász városokból mentek külföldre tanulni (Brassó, Beszterce, Kolozsvár, Medgyes, Segesvár, Szeben). Bár fejedelmi központ volt, Gyulafehérvárig alig küldött diákokat. A német városok iránti érdeklődés növekedése ugyanakkor feltétlenül összefügg térségünkben a Habsburg-befolyás erősödésével.

A közfelfogás azt tartja, hogy a recensens nem végez jó munkát, ha a bemutatott könyvben nem talál hibát is. Minden elismerésünk mellett, íme, néhány apróság, amely azonban semmit sem von le a nagyszerű forrásmű értékéből:

A 305. lapon a *Rövidítések* után kapunk egy listát az üres számokról; valóban, felütve a kötetet a megfelelő helyeken, a sorszámozás ugrik, pedig a munka befejeztével ez a szépséghiba aránylag könnyen kiküszöbölhető lett volna.

Az 581. szám alatti Bekes Gáspár a *Névmutatóban Békés* formában szerepel, holott már Veress Endre óta meghonosodott a helyes *Bekes* alak.

A származási helyek mutatójának végén (388.) meghatározatlannak feltüntetett személyek neve előtt egyik helyen kérdőjel van, a másiknál nincs (83 esetből 73-nál nincs), és ez a következetlenség zavart kelt az olvasóban.

Misztótfalusi Kis Miklósról nézve az *Irodalomjegyzék* a Jakó Zsigmondtól a „fehér sorozatban” közzétett *Erdélyi fénikset* veszi fel, ami rendben is van, de ennek megjelenése előtt pontosan húsz évvel, 1954-ben nyomdafestéket látott a *Misztótfalusi Kis*

Miklós című kötet (a szövegeket válogatta és jegyzetekkel ellátta Tordai Zádor, egyes szövegrészeket fordított Kiss Géza, a fordítást átnézte Jakó Zsigmond); ezt üttörő jellege miatt érdemes lett volna megemlíteni. Ugyanakkor több peregrinus diáknál (1. pl. 179., 2044., 2115. sz.) utalás történik Jakó—Juhászra (Jakó Zsigmond—Juhász István: *Nagyenyedi diákok 1662—1848*. Buk. 1979), ezt a kiadványt viszont hiába keressük az *Irodalomjegyzékben*.

Itt-ott kisebb sajtóhibák is előfordulnak: Kokelburg után utalás van Küküllővárra, Michelsbergnél Szászveszőrsre; a román kivonatban: altmenteri, peozentare stb.

Keserű Bálint az *Előszót* azzal kezdi, hogy a kötet *kézirat gyanánt* lát napvilágot. Erre utal Tonk Sándor bevezetője is, hangoztatva, hogy „minden külföldön tanult értelmiségi pályafutásáról lehetne nagyobb lélegzetű tanulmányt írni” (XI.). Nos, első sorban fiatal történelemszerveink feladata volna, hogy erre a felhívásra válaszolva, és kihasználva a jeles szerzőpáros kínálta lehetőségeket, egy sorozat kismonográfiával lépjenek a szakemberek és a művelt olvasók elé. Megéri a fáradságot! Szabó Miklós és Tonk Sándor pedig, hasznosítva Keserű Bálint elgondolását, egy esetleges új kiadásban kísérletet tennének arra, hogy „mindenkinek, akiről egyetlen beiratkozási adatnál többet tudunk — adnának egy nevet” (*Előszó* V.), továbbá egyéb kisebb, inkább technikai jellegű javításokat is eszközölnének (esetleg megpróbálhatnák a diákok nemzetiségi meghatározását).

Ezek a szépséghibák azonban cseppet sem csökkentik a kiadvány értékét, a hazai tudományos műhelymunka e nagy fontosságú eredményét. Reméljük, hogy Szabó Miklós és Tonk Sándor — együtt vagy külön — még sok hasonló értékű munkával fogja gazdagítani múltunkról kialakult képünket.

Szabó György